

Sprog i Norden

Titel: Situasjonen for samisk språk i dag
Forfatter: Rolf Olsen
Kilde: Sprog i Norden, 2005, s. 143-146
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Situasjonen for samisk språk i dag

Rolf Olsen

Når jeg hører røster som uttrykker bekymring for hvordan det skal gå med de nordiske språkene våre pga. den stadig sterkere påvirkningen som spesielt engelsk har i kjølvannet av globalisering og internasjonalisering, må jeg tenke for meg selv: Ja, hvis situasjonen er kritisk for språk som snakkes av flere millioner mennesker, hvor kritisk må den da ikke være for våre samiske språk? De nordiske språkene hører i det minste til nasjonalstater som deres offisielle språk, og har dermed en beskyttelse som samiske språk mangler. Når jeg sier samiske språk, så er det fordi de 9 hovedspråkene som går under betegnelsen samisk språk, til dels er så forskjellige innbyrdes at samisktalende fra ikke-tilgrensende språkområder vanskelig forstår hverandre. De 9 samiske språkene er (1) tersamisk og (2) kildinsamisk i Russland, (3) østsamisk i Russland, Finland og Norge, (4) nordsamisk i Russland, Finland, Sverige og Norge, (5) enaresamisk i Finland, (6) lulesamisk i Sverige og Norge, (7) pitesamisk i Sverige, (8) umesamisk i Sverige og Norge, og (9) sørsamisk i Sverige og Norge. I Russland fantes også akkalasamisk, men den siste personen som kunne det språket, ble myrdet for noen år siden. Samer som snakker respektive sørsamisk og kildin-samisk, vil ikke kunne føre en naturlig samtale med hverandre uten å ha studert hverandres språk.

Tendensen i dag er at det samiske folket mer og mer tar i bruk nordsamisk som sitt fellesspråk. Grunnen er at nordsamisk, som har forholdsvis stor utbredelse både i Norge, Finland og Sverige, også har stor gjennomslagskraft som det samiske språket som høres mest i radio og TV. Dessuten er det

nordsamisk de fleste samene snakker i alle tre nevnte land. I Russland er det ifølge statistiske opplysninger ca. 2000 samer, og de fleste av dem snakker kildinsamisk, men også her er tendensen den at spesielt yngre mennesker gjerne vil lære seg nordsamisk ved siden av sin egen samiske variant. Nordsamisk er også det samiske språket som det fins flest ordbøker og leksika for, samt aviser og tidsskrifter, selv om utvalget er magert i sammenligning med det som fins for de nordiske språkene.

Hvordan står det så til med det samiske språket i dag? Jeg bruker her betegnelsen 'samisk språk' for alle de samiske språkene samlet. For å forstå situasjonen for språket kan det være nyttig med litt bakgrunnsviden. Den aller første samiske ordsamlingen var det en engelskmann ved navn Stephen Borrough som lagde i 1557, etter at han hadde forlist på Kolakysten, og utgangspunktet hans var Jokanga-dialekten. Ordlista bestod av 95 ord som fortsatt er gjenkjennelige for samisktalende. Det kom ABC-bøker på sørsamisk og umesamisk i 1619, 1632, 1638, 1640, 1667 og 1726, og katekismer eller enkle lærebøker i 1633, 1667 og 1772. En ABC-bok og en messebok eller alterbok ble utgitt i 1619, og soknepresten i Piteå, Nicolaus Andreae, stod bak utgivelsen. I 1633 utgav Niurenus en katekismeforklaring på umesamisk. På pitesamisk kom det i 1667 en ABC-bok, en katekisme og en bok med spørsmål, som en geistelig ved navn Graan stod bak. Det nye testamentet kom ut på samisk i 1715. Det gamle testamentet ble oversatt til umesamisk i 1811, og i 1780 utkom *Lexicon Lapponicum*, en samisk-svensk-samisk ordbok, men den var det neppe mange samer som kunne lese, og langt fra skaffe seg. I 1809 ble det trukket en grense mellom Finland og Norge, en grense som på mange måter la grunnlaget for ulik språklig utvikling innenfor nordsamisk. Denne delingen ble ytterligere forsterket i 1751, da det ble trukket en grense mellom Danmark-Norge og Sverige-Finland. Mellom Sverige-Norge og Russland-Finland ble det trukket en grense i 1826 som delte østsamenes område mellom Norge og Russland. Siden Russland var

ortodokst og Norge luthersk, kom grensen til å spille stor rolle for den språkpolitiske utviklingen for østsamisk. Da soknepresten i Torneå fikk i oppdrag av svenskekongen å oversette kirkehåndboka til samisk som Manuale Lapponicum, valgte han tornesamisk, en undergruppe av nordsamisk. Sørsamene (i vid betydning inklusive umesamer) fikk sin første bibeloversettelse i 1811.

Hva vil jeg så med å nevne dette? Jo, jeg vil gjøre oppmerksom på at det var for det meste kirkens menn som først begynte å skrive og utgi tekster på samisk, men siden de valgte ulike samiske språk og varianter, fikk det sammen med nasjonalgrensene som kom, varig betydning for hvordan utviklingen ble for det samiske språket. Ettervirkningene av alt dette sliter vi samer fortsatt med når vi i dag skal utforme en felles samisk språkpolitikk, fordi tiltak som ble fattet utenfor det samiske samfunnet, fikk tid til å sette dype spor. Tar vi med næringspolitiske tiltak som er fattet over hodet på samene, tårner det seg opp en nærmest uoverstigelig terskel for oss som nå ønsker å redde det samiske språket.

Globaliseringen ser nærmest ut som et luksusproblem for oss, i og med at vi av historiske grunner ikke engang har fått samlet oss om en felles ortografi for alle samiske språk, og heller ikke om et felles leksikon og vokabular som vi dernest kunne bygge videre på. Vi har heller ikke de mest nødvendige hjelpemidlene som kan sikre det samiske språket status og plass blant andre nordiske språk. Vi kjemper mot tida i vårt vitaliseringsarbeid. Setter vi ressursene inn på et felt eller til fordel for ett domene, lider dermed uunngåelig andre felt og domener. Vi har verken menneskelige eller økonomiske ressurser til å kjempe for språket vårt på alle "frontavsnitt". Det dreier seg hele tida om å prioritere, om å vite hvor det er viktigst å sette inn kreftene. På tross av at vi har alle odds mot oss, gir vi ikke opp, men bærer oppe håpet om at også barna våre skal få i arv det språket som vi selv fikk av forfedrene våre, og som vi elsker høyt.

Når dette er sagt, vil jeg si at selvsagt merker vi samer at globaliseringen og påtrykket fra engelsk har satt inn. Vi ser og erfarer det hver dag; barna våre og ungdommen vår er opptatt av de samme tingene som andre barn i Norge og Skandinavia og ellers i verden. De hører den samme musikken, ser de samme filmene, får de samme idolene, føler seg tiltrukket av dataspill og datamaskiner, og av biler og andre motorkjøretøy. Utviklingen kan ikke snus. Det vi derfor må gjøre, er å legge alt til rette etter beste evne så de kan ta del i det moderne samfunnet på sitt eget språk. Her er vi ikke kommet lenger enn det finsk var for omkring 150 år siden. Vi må kunne nyord og nye uttrykk for moderne bruk, kanskje omdefinere gamle ordskatter for moderne anvendelse. Mye av innsatsen vår går ut på det, men oppgaven er ikke lett ettersom dette arbeidet må koordineres over nasjonale grenser. Noe så selvfølgelig som tegnsetting er vanskelig, for det er ulike tradisjoner for det i Skandinavia. For nordsamisk har vi måttet fristille tegnsettingsreglene en del, siden det er ulike regler spesielt i Finland og Norge. Når fellesvokabularet og ortografien er på plass, kan vi gå fullt inn for å erverve domener over et bredt spekter for samisk språk i samfunnslivet. Så langt har vi ikke nådd ennå i dag, men vi ser positivt på de mulighetene vi har fått i det etablerte samarbeidet som vi har med språkmiljøer i hele Skandinavia, med språkråd og språknemnder, og vi er takknemlige for den hjelpen vi har fått og stadig får, om vi enn bakser med vårt på ulike felt og nivåer.

Til slutt vil jeg få takke Nordens språkråd for økonomisk støtte til utvikling av samiske ressurser for bruk i en moderne verden! Vi skal gjøre vårt beste for at midlene blir brukt så målrettet og effektivt som mulig.